

УДК: 378.134(78)

ОСОБЛИВОСТІ СПІВАЦЬКОЇ ОСВІТИ В ОДЕСЬКІЙ ДУХОВНІЙ СЕМІНАРІЇ

викладач кафедри музичного мистецтва, Ярошевська Л. В.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Україна,
Миколаїв

Пропонована стаття присвячена одній з маловідомих сторінок історії української педагогіки – співацькій освіті в Одеській духовній семінарії. Йдеться про хоровий спів, який свого часу був досить розвиненою культурно-мистецькою галуззю. Його освітницькі засади ґрунтувалися на багатовіковому досвіді співацької практики в галузі навчання, теорії, виконавства та ін. Таким чином, співацька освіта виділилась в окрему систему знань і включила в себе професійні вміння, навички, погляди, переконання. Така специфічна спрямованість надає їй вагомого значення в усій системі співацької практики.

Ключові слова: співацька освіта, духовні навчальні заклади, церковний спів, регент-викладач, традиції, , співацький репертуар.

*преподаватель кафедры музыкального искусства, Ярошевская Л. В.
Особенности певческого образования в Одесской духовной семинарии /
Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского, Украина,
Николаев*

Предлагаемая статья посвящена одной из малоизвестных страниц истории украинской педагогике – певческому образованию в Одесской духовной семинарии. Речь идет о хоровом пении, который в свое время был достаточно развитой культурно-художественной областью. Его просветительские

принципи ґрунтувались на багатовіковому досвіді церковної практики в області навчання, теорії, виконання та ін. Таким чином, церковна освіта виділилась в окрему систему знань і включила в себе професійні навички, навички, погляди, переконання. Така специфічна спрямованість надає їй важливого значення в усій системі церковної практики.

Ключові слова: церковна освіта, духовні навчальні заклади, церковне спів, регент-викладач, , традиції, церковний репертуар.

Lecturer in music art Yaroshevska L.V. Specific features of singing education in Odessa Theological Seminary / Suhomlynsky Mykolayiv National University, Ukraine, Mykolayiv.

The offered article is devoted to one of the little-known pages of the history of Ukrainian pedagogics-to the singing education in Odessa Theological Seminary. It tells about the choir singing that used to be quite developed cultural and artistic sector. Its educational foundations were based on centuries-old experience of singing practice in the educational sector, theory, performance, etc. Thus, the singing education became separate knowledge system and included professional skills, views, opinions. Such specific direction attaches most importance to the whole system of singing practice.

Keywords: singing education, theological educational establishments, church singing, regent-teacher, traditions, singing repertoire.

Вступ. В умовах подальшого становлення демократичних засад держави, оновлення всіх сфер життя нашого суспільства з особливою гостротою постає проблема нового розуміння людиною сенсу свого буття, реабілітація з цією метою раніше заборонених національних духовних цінностей, здатності особистості до сприйняття й осмислення культурної спадщини минулого Півдня України, її творче використання. Вирішальну роль у розв'язанні цієї проблеми спроможний відіграти віковий культурно-педагогічний досвід українського народу, його традиції. З метою поліпшення морального стану суспільства,

піднесення емоційно-естетичної культури молоді, необхідно шукати і розширювати шляхи відродження забутої музичної спадщини. Особливе місце належить тут співацькій освіті в Одеській духовній семінарії XIX – поч. XXI століття. Цей аспект ще не дістав належного висвітлення в сучасній педагогіці. Проблема української співацької освіти багатогранна і складна. Окремі її питання (місце церковного співу в системі загально-музичної культури, виховна роль співацького мистецтва еволюція вокально-хорового стилю та ін.) протягом XIX-XX ст. були предметом уваги дослідників різних галузей наук (педагогіка, історія, естетика, мистецтвознавство, соціологія). Проте питання співацької освіти XIX – поч. XXI ст. в Одеській духовній семінарії залишається поза увагою вітчизняних педагогів і музикознавців.

Опрацював наукову літературу, можна зробити висновок, що основні зусилля вчених зосереджувалися на збиранні та пізнанні історико-теоретичного матеріалу. Щодо цього, вагомий внесок зробили дослідники другої половини XIX - поч. XX ст. І. І. Вознесенський, А. В. Преображенський, Д. В. Розумовський, С. В. Смоленський, П. С. Єфименко, С. І. Миропольський, П. І. Бажанський, К. В. Харлампович та ін. У фундаментальних працях, наукових й публіцистичних статтях (П. І. Андреєва, Дж. Бетса, П.О.Козицького, В. М. Орлова, А. І. Полотебнева та інших,) виносяться актуальні проблеми співацької освіти, моральні аспекти православної духовної музики, професійна підготовка регентів, побут співаків, тощо. Останнє десятиліття XIX і початок XX ст. характеризуються тенденцією до підтримки й розповсюдження загальнонародного церковного співу як основного виховного чинника того часу, про що свідчать праці І. І. Вознесенського, М. І. Курлова, В. В. Лебедєва, П. І. Андреєва, М. Г. Рибальченка.

На початку XX ст. навчання і практика церковного співу стали обов'язковою самостійною шкільною дисципліною. Вводилось викладання музики та співів в усіх навчальних закладах. Важливу роль у музичному вихованні молоді відіграли педагоги, які розпочали свою діяльність у

передреволюційний період і продовжували її після 1917р. (Н. Я. Брюсова, О. Д. Городцов, О. О. Кошиць, М. А. Румер, В. М. Шацька, Б. Л. Яворський). Із сучасних дослідників окремих аспектів проблеми торкалися українські вчені Н. М. Демяненко, В. Ф. Іванов, Л. Ф. Корній, П. І. Маценко, Л. С. Нечипаренко, В. О. Пащенко, Ю. П. Ясиновський, К. І. Шамаєва та ін.

Проте, питання розвитку церковного співу, методики його викладання, організації навчально-педагогічних процесів, навчання півчих в ОДС залишається поза увагою музикознавців і педагогів.

В умовах духовної кризи, яка склалася на сьогодні, не всі світські музичні твори виховують і є етично повноцінними. Тому зростає інтерес до духовного співацького мистецтва, яке починає усвідомлюватися, як невід’ємна складова змісту освіти та виховання молоді.

Мета статті полягає у відтворенні структури співацької освіти в ОДС в ХІХ – поч. ХХІ столітті та їх практичної хорової діяльності на основі архівних джерел.

Завдання. З’ясувати педагогічні витоки хорового співу в ОДС; здійснити науковий аналіз розвитку співацької освіти в навчальному закладі; визначити форми, види діяльності, методи та умови розвитку церковного співу в семінарії; розкрити роль регента хору в навчальному та виховному процесі засобами церковного співу; дослідити вплив закладу, педагогів, півчих на підвищення співацького культурно-освітнього цензу в Україні; висвітлити специфічні проблеми співацької освіти в ОДС.

Виклад основного матеріалу статті. Багатовікова вітчизняна хорова культура формувалась під значним впливом християнської духовності. Кращі її здобутки у вигляді церковного співу збереглись до нашого часу і продовжують свій розвиток у навчально-виховній практиці відповідних закладів, зокрема Одеській семінарії. Цей навчальний заклад відіграє помітну роль в системі

розвитку духовності людини, а також у соціально-культурному та освітньо-науковому житті країни.

Виховання християнської, а разом з тим й світської моралі, належить до сфери загальнолюдської культури. Ця обставина відіграє важливу роль у виявленні нових засобів соціалізації людини. Саме це й передбачено навчальною програмою з церковного співу Одеській духовній семінарії. Ця дисципліна є обов'язковою для всіх вихованців даного навчального закладу, вивчається протягом трьох років за 150-літніми традиціями південноукраїнської духовної школи (1838-1988) і здійснюється за навчальними посібниками, складеними колективом її учнів та викладачів. Документальних відомостей про навчальний процес, пов'язаний зі співами в ОДС зафіксовано небагато, але бесіди з викладачами, регентами та семінаристами, відвідування занять з церковного співу надали можливість дослідити стан музично-освітнього життя в цьому закладі.

Програма церковного співу в перших класах містить в собі піснеспіви обіходного Осьмогласія і добового кола: Вечерні, Утрені, Божественної Літургії, які розміщуються у двох збірниках. Піснеспіви викладені переважно за редакцією В. Бахметєва в перекладені для чоловічого хору у двоголосному розташуванні. Звертається увага семінаристів на вивчення церковних піснеспівів. Перша умова – розуміння тексту, друга – набування навичок читання нот.

У першому класі семінарії на заняттях з церковного співу учні отримують знання з елементарної теорії музики. Це короткі теоретичні відомості про звук, музичну систему, нотне письмо, ключі, паузи тощо. Весь матеріал викладено в окремому посібнику, який містить ще додаток з біографічними даними про церковних композиторів Бортнянського, Турчанінова, Львова, Бахметєва, Ломакіна, Розумовського, Львівського, Чеснокова та ін., що зробили вагомий внесок в розвиток хорового церковного співу.

В перший рік навчання в ОДС вихованці знайомляться з історією церковного співу : православний богослужбовий спів, виникнення та розвиток осьмогласія і партесний спів. Отже, виховання навиків культури співу, знання елементарної музичної грамоти є основним завданням процесу навчання.

Подальші кроки вдосконалення теоретичних та практичних знань пов'язані із засвоєнням різноманітних жанрів церковного співу та їх текстів, що є незвичайною скарбницею церковної поезії та гімнографії. Всі вони викладаються за редакціями відомих церковних композиторів, створеними на рівні культурних досягнень європейського музичного мистецтва. У посібниках розміщуються не лише настанови щодо правил навчання, а й висловлюються побажання учням свідомо ставитися до занять і вдосконалювати свої знання в процесі систематичної наполегливої та практичної роботи.

Окрім вивчення церковного співу, кожен учень повинен співати в семінарських хорах. Йдеться про два хори, що створені в навчальному закладі: правий і лівий. Ці співацькі колективи мають своїх регентів і репертуар, складений керівниками в залежності від професійної підготовки хорів. Більш складні твори співає правий хор. Репертуар досить різноманітний: твори Бортнянського, Веделя, Турчанінова, Никанора (Бровковича), Вірановського, Леонтовича, Кошиця, Стеценка та ін. Хори виступають як в семінарії , так і за її межами.

Обов'язковими для вихованців є співки, що проходять в позаурочний час. На них вивчається матеріал для богослужінь і твори церковних композиторів. Усі учні беруть участь в богослужбовій практиці, вчать церковній службі. Семінаристи поділені на 12 груп, кожна з яких має свого регента. Під час практики в храмі присутні лише учні та викладачі.

Отже, можна зробити висновок, що програмою семінарії передбачається ґрунтовне засвоєння співацької науки. Кожен з випускників цього закладу повинен бути на рівні вимог професійної праці.

Велику роль в навчальному та виховному процесі відіграють регенти-викладачі. Їх спеціальна підготовка складається з трьох взаємопов'язаних складових: музично-педагогічної, виконавської і композиторської. Серед викладацького складу найбільш виділяється М.Г. Вірановський, який протягом 30 років (1955-1985) викладав церковний спів і концертував із семінарським хором. Основним принципом взаємовідносин керівника з колективом для нього була глибока людяність та взаємна повага співаків і регента. Високий професіоналізм, моральність, людяність великого майстра завжди була прикладом для учнів. Діяльність М.Г. Вірановського відіграла особливу роль у подальшому розвитку хорової культури в семінарії, кращі традиції якої продовжують розвивати інші регенти-викладачі церковного співу Г. Каюн, С.Діаковський, В. Петручок.

Висновки. Підсумовуючи викладений матеріал, слід зазначити, що реалізація духовного співу в Одеській семінарії мала значні результати, завдяки чому діяльність цього навчального закладу має перспективи у подальшому розвитку духовної культури, що передбачає:

- 1) укріплення матеріальної бази;
- 2) розробку навчальних планів та відповідно культурних програм у вихованні високоморальної особистості;
- 3) християнський демократизм у проведенні теоретичних та практичних занять з учнями і виступах з хором на літургії та концертах духовної музики.

Навряд чи є в історії української освіти така складна й малодосліджена галузь знань, як церковний спів, пов'язаний із християнським богослужінням. Музикознавці, філологи, богослови, педагоги – намагаються з'ясувати походження церковного співу, форми його побутування, однак багато ще лишається невивченим, особливо в галузі історії і теорії співацького навчання. Що стосується розвитку церковного співу, методики його викладання, організації навчально-педагогічних процесів, професійного навчання півчих в

Одеській духовній семінарії, то ця проблема ще не дістала належного висвітлення в сучасній педагогіці і залишається поза увагою вітчизняних вчених.

Література:

1. *Городенцев Г. Закінчення 1988-89 навчального року в Одеській духовній семінарії / Г. Городенцев // Православний вісник. – 1989.- № 10 - С. 5 – 9.*
2. *Іванов В.Ф. Навчання церковного співу в Україні у XVIII ст. / В.Ф. Іванов. – К.: «Музична Україна», 1997. – 289 с.*
3. *Кальниш Ю. Духовні школи в Україні / Ю. Кальниш // Людина і світ. – 2001. - № 4- квітень. – С. 32 – 37.*
4. *Косенко А.О. О клиросном церковном пении в сельских храмах и обычном церковном пении в южных епархиях / А. О. Косенко // Церковно-приходская школа. – 1896. – Кн. 7 – С. – 3 – 17.*
5. *От правления Одесской духовной семинарии / Херсонские епархиальные ведомости. – 1874. - № 14 – С. 461 – 465.*
6. *Полный церковно-славянский словарь / (сост. Г. Дьяченко). – М. : 1899. - 784 с.*

References:

1. *Horodentsev H. Zakinchennya 1988-89 navchal'noho roku v Odes'kiy dukhovniy seminariyi / H. Horodentsev // Pravoslavnyy visnyk. – 1989.- № 10 - S. 5 – 9.*
2. *Ivanov V.F. Navchannya tserkovnoho spivu v Ukrayini u KhVIII st. / V. F. Ivanov. – K.: «Muzychna Ukrayina», 1997. – 289 s.*
3. *Kal'nysh Yu. Dukhovni shkoly v Ukrayini / Yu. Kal'nysh // Lyudyna i svit. – 2001. - № 4- kviten'. – S. 32 – 37.*

4. *Kosenko A. O. O klirosnom tserkovnom penii v selskikh khramakh i obychnom tserkovnom penii v yuzhnykh eparkhiyakh / A. O. Kosenko // Tserkovno-prikhodskaya shkola. – 1896. – Kn. 7 – S. – 3 – 17.*

5. *Ot pravleniya Odesskoy dukhovnoy seminarii / Khersonskie eparkhialnye vedomosti. – 1874. - № 14 – S. 461 – 465.*

6. *Polnyy tserkovno-slavyanskiy slovar / (sost. G. Dyachenko). – M. : 1899. - 784 s.*